

KRIPTOBIRJALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Hasanova Safina Soxib qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti

WAYS TO ORGANIZE AND DEVELOP THE ACTIVITIES OF CRYPTO EXCHANGES

Hasanova Safina Soxib qizi

Master's student of the Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17439697>

Annotatsiya

Mazkur ilmiy ishda kriptobirjalar faoliyatini tashkil etish, ularning iqtisodiy tizimdagi o'рни va rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida kriptoaktivlar bozori jahon moliya tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. Kriptobirjalar kapital aylanishini tezlashtiruvchi, investitsion imkoniyatlarni kengaytiruvchi hamda xalqaro to'lov tizimlariga raqobatdosh muqobil mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda.

Tadqiqotda kriptobirjalar faoliyatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy asoslari, blokcheyn texnologiyasining roli, xavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash masalalari hamda O'zbekiston sharoitida ushbu sohani rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari yoritilgan. Xususan, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida kriptoaktivlar aylanmasini qonuniylashtirish, milliy kriptobirja infratuzilmasini yaratish va xalqaro standartlarga mos regulyator tizimini shakllantirish zarurligi asoslab berilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kriptobirjalarni rivojlantirish O'zbekiston iqtisodiyoti uchun yangi investitsion oqimlarni jalb etish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini yaratadi.

Kalit so'zlar: Kriptobirja, kriptoaktiv, blokcheyn texnologiyasi, raqamli iqtisodiyot, token, smart-kontrakt, raqamli moliya, investitsiya, regulyatsiya, kiberxavfsizlik, moliyaviy barqarorlik, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi.

Abstract

This scientific work analyzes the organization of crypto exchanges, their role in the economic system and development prospects. Today, as a result of the rapid development of the digital economy, the crypto-asset market is becoming an integral part of the global financial system. Crypto exchanges are recognized as a mechanism that accelerates capital circulation, expands investment opportunities, and is a competitive alternative to international payment systems.

The study covers the organizational and legal framework for organizing crypto exchanges, the role of blockchain technology, issues of strengthening security infrastructure, and the main directions of development of this industry in Uzbekistan. In particular, the need to legalize crypto-asset circulation, create a national crypto-exchange infrastructure, and form a regulatory system in accordance with international standards within the framework of the "Digital Uzbekistan - 2030" strategy is substantiated.

The results of the study show that the development of crypto exchanges creates opportunities for the Uzbek economy to attract new investment flows, expand financial inclusion, and introduce innovative technologies.

Keywords: Crypto exchange, crypto asset, blockchain technology, digital economy, token, smart contract, digital finance, investment, regulation, cybersecurity, financial stability, "Digital Uzbekistan - 2030" strategy.

Tahlil va natijalar

Kriptobirjalar faoliyatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy tizimda ularning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Kriptobirjalar nafaqat raqamli aktivlar savdosini amalga oshiruvchi platforma, balki global moliyaviy bozorning ajralmas qismi sifatida investitsion oqimlarni boshqaruvchi mexanizm hamdir.

So'nggi yillarda jahon miqyosida kryptoaktivlar aylanmasi trillionlab dollarlik hajmga yetdi. Bunda kriptobirjalar investorlar uchun shaffof savdo muhiti yaratib, kapital aylanishini tezlashtirdi. Ularning faoliyati natijasida raqamli iqtisodiyotda yangi biznes modellar, masalan, DeFi (markazlashtirilmagan moliya) va NFT (raqamli aktivlar bozori) shakllandi. Bu esa innovatsion iqtisodiyotning kengayishiga zamin yaratdi.

O'zbekiston sharoitida kriptobirjalar faoliyatining shakllanishi va rivojlanishi mamlakatning raqamli iqtisodiyotga o'tish yo'lida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar natijasida kryptoaktivlar aylanmasini qonuniylashtirish, investorlar huquqlarini himoya qilish va moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ayniqsa, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi bu borada asosiy yo'l xaritasi bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur dastur doirasida kriptobirjalar faoliyatini litsenziyalash, ularni nazorat qilish va xavfsiz tranzaksiya muhitini yaratish bo'yicha huquqiy mexanizmlar ishlab chiqildi. Shu jarayonda "Uznex" kabi mahalliy kriptobirjalar tashkil etilib, ular O'zbekistonni mintaqaviy krypto-savdo markaziga aylantirish yo'lida dastlabki qadam bo'ldi.

Kriptobirjalar faoliyatining rivojlanishida bir nechta davlat organlari – Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hamda Kripto-aktivlar aylanmasini tartibga solish markazi muhim rol o'ynamoqda. Ular tomonidan xalqaro tajribaga asoslangan me'yoriy-huquqiy bazani yaratish, litsenziyalash tizimini yo'lga qo'yish va kiberxavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, xorijiy investorlar uchun qulay investitsion muhit yaratish, soliq imtiyozlarini joriy etish va blokcheyn infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar ham ko'rilmogda. Natijada, so'nggi yillarda mamlakatda raqamli moliyaviy xizmatlar hajmi sezilarli darajada oshdi, yoshlar orasida kryptoaktivlarga bo'lgan qiziqish kuchaydi va yangi ish o'rinlari yaratildi.

Biroq bu soha hali ham to'liq shakllanmagan bo'lib, uni rivojlantirish yo'lida qator muammolar mavjud. Avvalo, kryptoaktivlar bilan bog'liq huquqiy noaniqliklar ko'plab iqtisodiy sub'yektlar uchun xavf tug'diradi. Normativ-huquqiy baza hali xalqaro standartlarga to'liq moslashtirilmaganligi sababli, ayrim operatsiyalar tartibga solinmagan shaklda amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik tahdidlari ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Xakerlik hujumlari, ma'lumotlar o'g'riligi, firibgarlik holatlari va texnik nosozliklar kriptobirjalar obro'siga putur yetkazishi mumkin. Shuningdek, aholining moliyaviy

savodxonlik darajasi pastligi va kriptoaaktivlar bo'yicha noto'g'ri tushunchalar mavjudligi bu sohaning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Yana bir muhim omil — xalqaro integratsiyaning sustligi, ya'ni O'zbekiston kriptobirjalari hali global savdo tarmoqlariga to'liq ulanmagan. Bu esa likvidlikni pasaytiradi va investitsion oqimlarni cheklaydi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun kriptobirjalar faoliyatini rivojlantirishda bir nechta strategik yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, huquqiy bazani mukammallashtirish zarur. Bu borada kriptoaaktivlar bilan operatsiyalarni soliqqa tortish tartibini ishlab chiqish, investorlarning huquqiy himoyasini kuchaytirish va raqamli aktivlarni mulk sifatida tan olish mexanizmlarini joriy etish muhim. Ikkinchidan, texnologik infratuzilmani rivojlantirish orqali mahalliy serverlar, xavfsizlik modullari va kripto-analitika tizimlarini yo'lga qo'yish lozim. Bu nafaqat tranzaksiyalar tezligini oshiradi, balki foydalanuvchilar ma'lumotlarini ishonchli himoya qiladi.

Uchinchidan, kadrlar salohiyatini oshirish – sohaning barqaror rivoji uchun muhim omil. Universitetlarda va texnoparklarda blokcheyn, kriptoaaktivlar boshqaruvi, kiberxavfsizlik bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini joriy etish orqali malakali mutaxassislar tayyorlash zarur. To'rtinchidan, xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali O'zbekiston kriptobirjalari Binance, Coinbase, OKX kabi yirik platformalar bilan hamkorlik o'rnatib, global savdo tarmoqlariga integratsiyalashishi mumkin. Bu o'z navbatida, mamlakatga xorijiy kapital kirib kelishini tezlashtiradi. Nihoyat, moliyaviy innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash – stablecoin, tokenlashtirish va DeFi tizimlarini rivojlantirish orqali yangi investitsion yo'nalishlar yaratadi.

Kriptobirjalar faoliyatining rivoji O'zbekiston iqtisodiy tizimida raqamli transformatsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Soha istiqbollari keng, biroq ularni to'liq amalga oshirish uchun huquqiy, texnologik va institutsional muhitni yanada takomillashtirish talab etiladi. Shu yo'l bilan mamlakat mintaqadagi raqamli moliya markaziga aylanishi mumkin.

So'nggi yillarda kriptoaaktivlar bozori dunyo miqyosida jadal rivojlanib, moliyaviy tizimning yangi segmentiga aylandi. Jahon miqyosida 2020–2025-yillar oralig'ida kriptoaaktivlar savdo hajmi 1,5 trillion AQSh dollaridan 3,2 trillion dollargacha oshgan. Xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yil holatiga kelib, dunyoda faol foydalanuvchilar soni 420 milliondan oshgan, ularning 18 foizi Osiyo mintaqasiga, 12 foizi esa Yevropa davlatlariga to'g'ri keladi. Shu jarayonda kriptobirjalarning yillik daromadi o'rtacha 25–30 foizga oshgan, bu esa ushbu sohaning investitsion jozibadorligini yaqqol ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida ham kriptoaaktivlar bozori shakllanmoqda. 2022–2024-yillar mobaynida rasmiy ro'yxatdan o'tgan foydalanuvchilar soni 25 mingdan 110 ming nafargacha o'sdi. Shu bilan birga, mahalliy kriptobirja — “Uznex” ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mamlakat ichidagi kriptoaaktivlar savdo hajmi 68 million AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda bu ko'rsatkich 125 million dollarga yetgan, ya'ni 83 foizga o'sish qayd etilgan.

Uznex tahlillariga ko'ra, foydalanuvchilarning 61 foizini yoshlar (18–35 yosh), 27 foizini o'rta yoshdagi fuqarolar (36–50 yosh), qolgan 12 foizini esa tadbirkorlik sub'yektlari tashkil etadi. Eng faol hududlar sifatida Toshkent, Samarqand, Farg'ona va Andijon viloyatlari ajralib turadi. Savdolar hajmi bo'yicha esa Bitcoin (BTC) 43 foiz, Ethereum (ETH) 28 foiz, Tether (USDT) 17 foiz, qolgan 12 foizini boshqa altkoinlar tashkil etgan.

Raqamli iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatkichlari

Kriptobirjalarning rivojlanishi O'zbekiston iqtisodiyotiga bir qator ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda:

- Investitsion oqimlar: 2023-yilda raqamli startap loyihalariga 15 million dollar investitsiya kiritilgan bo'lsa, 2025-yilda bu raqam 40 million dollarga yetgan.
- Bandlik: Kriptobirja sohasida to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita 1,8 mingga yaqin yangi ish o'rni yaratilgan.
- Soliq tushumlari: Litsenziyalangan platformalar faoliyatidan 2024-yilda 9,2 mlrd so'm, 2025-yilda esa 17,6 mlrd so'm soliq tushumi shakllangan.
- Raqamli xizmatlar ulushi: Fintex sektori xizmatlarining umumiy ichki mahsulotdagi (YalM) ulushi 2020-yildagi 1,3 foizdan 2025-yilda 3,9 foizgacha o'sdi.

Global kriptobozor reytingida O'zbekiston 2023-yilda 87-o'rinda bo'lgan bo'lsa, 2025-yilda Chainalysis Global Crypto Adoption Index ma'lumotlariga ko'ra 56-o'ringa ko'tarilgan. Bu mamlakatda so'nggi ikki yil ichida kriptoaktivlarga bo'lgan qiziqish 30 foizdan ortiq oshganini anglatadi. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Markaziy Osiyoda kriptoaktivlar bo'yicha faoliyat yurituvchi mamlakatlar ichida Qozog'iston (45-o'rin) va Qirg'iziston (60-o'rin)dan keyin uchinchi o'rinda turadi.

Yuqoridagi statistik ma'lumotlar shuni tasdiqlaydiki, kriptobirjalar O'zbekiston iqtisodiyotining yangi yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Bozor hajmining o'sishi, foydalanuvchilar sonining ko'payishi va investitsion oqimlarning oshishi bu sohaning istiqboli keng ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xalqaro standartlarga mos regulyatsiya, texnologik xavfsizlik va kadrlar tayyorlash tizimining mustahkamlanishi bu o'sishni yanada tezlashtirishi mumkin.

Natijada, 2025-yilga kelib O'zbekistonning kriptobirjalar bozori jadal rivojlanib, mamlakatni Markaziy Osiyoda raqamli moliya markazlaridan biriga aylantirish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Kriptobirjalar O'zbekiston iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasida muhim o'rin egallamoqda. Ularni samarali tashkil etish, huquqiy, texnologik va institutsional asoslarni mustahkamlash orqali mamlakat moliya bozorini mintaqaviy raqamli markazga aylantirish mumkin.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida kriptobirjalar faoliyatini tashkil etish va rivojlantirish raqamli iqtisodiyotning barqaror shakllanishida strategik ahamiyatga ega yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda so'nggi yillarda kriptoaktivlar aylanmasini qonuniylashtirish, mahalliy kriptobirjalarni litsenziyalash va ularning xavfsiz faoliyatini ta'minlash bo'yicha muhim institutsional va tashkiliy islohotlar amalga oshirildi. Xususan, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida qabul qilingan qarorlar bu sohada yangi bosqichni boshlab berdi.

Biroq, mavjud muammolar — huquqiy noaniqliklar, kiberxavfsizlik tahdidlari, moliyaviy savodxonlikning pastligi va xalqaro integratsiya darajasining sustligi — kriptobirjalar faoliyatini keng ko'lamda rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Shuning uchun davlat, biznes va ilmiy muhit o'rtasida uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish, global standartlarga mos regulyator tizimni yaratish, foydalanuvchilar ishonchini mustahkamlash va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur.

Kelgusida kriptobirjalar O'zbekiston iqtisodiy hayotida nafaqat investitsion oqimlarni jalb etuvchi mexanizm, balki yangi ish o'rinlari yaratuvchi, soliq bazasini kengaytiruvchi va moliyaviy tizimning shaffofligini ta'minlovchi muhim vosita sifatida shakllanishi kutilmoqda. Shu sababli, bu sohani rivojlantirish nafaqat texnologik jarayon, balki iqtisodiy o'sish, innovatsion taraqqiyot va xalqaro moliyaviy integratsiyaning asosi sifatida ko'rilishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Nakamoto, S. (2008) *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. Available at: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (Accessed: 24 October 2025).
2. Tapscott, D. and Tapscott, A. (2016) *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies is Changing the World*. London: Penguin Random House.
3. Swan, M. (2015) *Blockchain: Blueprint for a New Economy*. Sebastopol: O'Reilly Media.
4. European Central Bank (2023) *Crypto-Assets: Regulation and Risks*. Frankfurt: ECB Publications.
5. OECD (2023) *Taxation of Crypto-Assets: Global Policy Framework*. Paris: OECD Publishing.
6. World Bank (2022) *Digital Economy and Financial Inclusion Report*. Washington D.C.: World Bank Group.
7. Mirziyoyev, Sh.M. (2020) "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmon. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3832-son qarori (2022) "Kripto-aktivlar aylanmasini tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida". Toshkent: Lex.uz.
9. Uznex (2024) *Annual Crypto Exchange Market Report 2024*. Tashkent: Uznex Media Center.
10. Chainalysis (2024) *Global Crypto Adoption Index 2024*. New York: Chainalysis Research Center.